

หัวข้อการสอนและการเรียน ในทางศิลปแบบไทย

วิธีสอนและหลักการสอน เป็นส่วนสำคัญที่สุดในวิชาครูทั้งมวล เป็นหัวใจของครู เป็นหลักแนวทางการวิธีสอน เป็นลักษณะแบบ รูป กฎ เกณฑ์ต่าง ๆ กันนี้เป็นวิชาของการสอนและการเรียน แต่วิธีสอนนั้นย่อมแตกต่างกัน เพราะหลักของใครก็ของใครจะเหมือนกันไม่ได้ ผู้สอนเคยได้ยินผู้ศึกษากล่าวขวัญว่าครูคนนั้น ครูคนนี้ สอนดีและไม่ดีนั้นจึงขอตักเตือนให้รู้ว่ำนั้นต้องเป็นอีกส่วนหนึ่งต่างหากได้กับการปฏิบัติของผู้ศึกษาด้วย มิใช่เกี่ยวแต่วิธีสอนอย่างเดียว เพราะว่าวิธีสอนและบอกให้นั้นต้องมีหลักดังกล่าแล้ว การสอนจะต้องได้ไปตามแนววิธี ส่วนผู้ที่มิบัญญัติเฉลี่ยวฉลาดไม่เท่าเทียมกันผู้สอนก็ต้องยกย้ายเปลี่ยนวิธีสอนใหม่จึงจะเข้ารูปได้ โดยเหตุนี้เองจึงเกิดวิธีสอนแบบต่าง ๆ ขึ้นเป็นแนวปฏิบัติการสอนให้ถูกกับลักษณะจิตใจ ส่วน**หลักการสอนกับวิธีสอน**นั้นเกือบจะเป็นอย่างเดียวกันจะแตกต่างกันเพียงเล็กน้อยเท่านั้น หลักการสอนจึงเป็นส่วนหนึ่งของวิธีสอน คือเป็นกฎเกณฑ์ของวิธีสอนที่วางลงเป็นบรรทัดฐานสำหรับยึดถือกระทำตาม

ส่วนวิธีสอนเป็นแต่แนวทางดำเนินการสอน อาจแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ **การสอน** คือการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้ศึกษาได้แก้ไขวิธีสอน ใช้หลักการ

สอน ใช้นโยบายให้ได้สติปัญญาและความคิดยิ่งขึ้น **การบอก** เป็นการสอนอย่างหนึ่ง จะทำให้ผู้ฟังรู้สึกอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้น แต่ไม่มีกลวิธีสอนอย่างใดบอกอย่างตรงไปตรงมา หรือชี้ให้เห็นด้วยกิริยา ผู้ฟังจะได้ความรู้อย่างหนึ่งอย่างใดขึ้นหรือไม่รู้ไม่เข้าใจอย่างใดเลยก็ได้ **วิธีการสอนและหลักการสอน** จำต้องมีการบอก **การฝึก การอบรม** ควบกันไป ส่วนการฝึกนั้นหมายถึงกระทำบทพจนสิ่งที่เรียนมาแล้วซ้ำกันไป จึงจะเกิดความชำนาญคล่องแคล่วขึ้น การอบรมได้แก่การดัดแปลง ส่งเสริม ปรับปรุงเพิ่มเติมวิชาความรู้ให้ดีขึ้นเหล่านี้เป็นต้น

ลักษณะการเรียนการสอน เป็นองค์วิทยาสภาพหนึ่ง คือความรู้ที่ศึกษาสืบค้นได้จากสิ่งต่าง ๆ เช่น รูปร่าง ลักษณะ ธรรมดา ธรรมชาติตามกิริยาของสิ่งนั้นหรือจะเป็นสิ่งใด ๆ ก็ตาม เมื่อรวบรวมกันเข้าก็เป็นองค์เรียกว่าวิทยาของสิ่งนั้น แต่ตัวของวิทยาเองก็เป็นสภาพธรรมอันหนึ่งหรือขึ้นหนึ่งเป็นตัวตั้งอยู่เฉย ๆ การเรียนรู้ไว้ก็เป็นเครื่องประดับสติปัญญาให้งอกงามเจริญขึ้นได้ สิ่งใดเผยความเป็นตนเองของมันให้ผู้เรียนเกิดความรู้ได้ ย่อมมีวิทยาอยู่ในสิ่งเหล่านั้นทุก ๆ สิ่ง วิชาครูก็เป็นเยี่ยงเดียวกับวิชาอื่น ๆ เหมือนกัน วิธีสอนและหลักการสอนแบบหนึ่ง ๆ ย่อมสอนให้รู้ความดำเนิน เช่น

วิชาเบื้องต้น ท่ามกลางและปั่นปลายว่าเป็นอย่างไร เหล่านี้แหละคือวิทยาแห่งวิชาครูและใช้สอนให้รู้ไว้เท่านั้น แต่ถ้าเราเอามาแก้ไขตัดแปลงใช้ทำประโยชน์ได้สมประสงค์เป็นวิจิตรพิสดารขึ้นเมื่อใด เมื่อนั้นก็ไม่เรียกว่าวิทยา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **ศิลป์** เพราะฉะนั้นวิชาครูจึงเป็นทั้งวิทยาและศิลป์ เมื่อตั้งอยู่ในเอกเทศก็เป็นวิทยา แต่เมื่อรู้จักหยิบเอาไปใช้ได้เมื่อไรก็เป็นศิลป์เมื่อนั้น พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือวิทยาเป็นภาคความรู้ ศิลป์เป็นภาคปฏิบัติงาน ตามแนวความรู้นั้น ๆ ในวิชาความรู้ทั้งหลายย่อมมีลักษณะแตกต่างกันวิธีสอนจะขึ้นเป็นวิธีใดอยู่อย่างเดียวย่อมไม่ได้ เพราะวิถีจิตใจของคนเรามีไม่เหมือนกันก็ต้องใช้วิธีสอนต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพของบทเรียนและของผู้เรียน ใช่แต่จะเลือกใช้วิธีสอนต่าง ๆ ที่มีผู้ค้นคว้าวางลงไว้เป็นแบบแผนดีแล้วเท่านั้นเมื่อไร ยังต้องไตร่ตรองค้นคว้าด้วยตนเองอีกด้วย การเรียนรู้และค้นคว้าวิธีสอนแบบต่าง ๆ นี้แหละรวมเข้าเป็นองค์ความรู้ เรียกว่าวิทยาแห่งการสอน หรือเรียกว่าวิทยาแห่งวิชาครูได้เหมือนกัน **ศิลป์** แห่งการสอน คำว่าศิลป์ แปลว่า การประดับ การทำให้วิจิตรพิสดารต่าง ๆ ของการช่างทั่วไป การหัตถกรรม การฝีมือ เหล่านี้พิจารณาค่าแปลได้ความว่า **ศิลป์** หมายถึง การกระทำอันประณีตบรรจง แต่ความประณีตบรรจงอย่างไร จึงจะเป็นศิลป์ เป็นของยากที่จะอธิบายให้ได้ความชัดเจน เพราะต้องอาศัยความรู้ละเอียดสุขุมเป็นเครื่องมือสำหรับตัดสิน พูดตาม**ทฤษฎี** มูลเหตุแห่งความรู้เรื่องศิลป์เกิดขึ้นจากความคิดคำนึงถึงมโนภาพต่าง ๆ ก่อน แล้วภาพต่าง ๆ แห่งมโนภาพจะค่อย ๆ เป็นภาพวิจิตรพิสดารขึ้น และความคิดคำนึงถึงภาพต่าง ๆ จะค่อย ๆ เกิดความชำนาญขึ้นเป็นลำดับ แต่ต้องอาศัยความกระตือรือร้นประกอบเข้าด้วย ครั้นต่อมาภาพจริงปรากฏขึ้นเฉพาะหน้าก็ใช้สายตาเพ่งเล็งพิจารณาและอาศัยความรู้ความชำนาญอันเกิดแต่มโนภาพที่แล้ว ๆ

มาประกอบเข้าเป็นเครื่องช่วยตัดสินใจ กระทำดังนี้บ่อย ๆ เข้าความแตกฉานในศิลปก็บังเกิดขึ้น ศิลปย่อมบังเกิดขึ้นได้ทั้งการกระทำด้วยกาย และทั้งการกระทำด้วยวาจาและด้วยใจ การที่เราทำอะไร ๆ กิริยาที่กระทำนั้นไม่ใช่ความรู้แต่เราทำด้วยอาศัยความรู้คืออาศัยความรู้เป็นแนวทาง เป็นต้นว่าจะสร้างวัตถุสถานหรือปลูกบ้านสักหลังหนึ่ง เราจะคิดที่จะสร้างหรือปลูกอย่างไร นี่เป็นภาคปฏิบัติความรู้ คิดจะเรียบร้อยดีแล้วก็ลงมือทำตามแนวที่กะนั้น นี่เป็นภาคปฏิบัติงานไปตามแบบแผนยังไม่เรียกว่าศิลป์ ตัวศิลปินหมายถึงลงไปถึงว่าบ้านที่ปลูกนั้นมีความสวยงามวิจิตรพิสดารบังเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นอีกทีหนึ่ง แต่ศิลปินมิได้หลายแง่หลายเหลี่ยมนัก เช่น ภาพศิลปต่าง ๆ ที่เราแลเห็นว่าไม่เหมือนกันเลย แตต่างก็เป็นภาพศิลปได้ด้วยกัน นั้นแล้วแต่จะมองเห็นกันในเหลี่ยมไหน เมื่อถูกต้องตามลักษณะของเหลี่ยมนั้น ๆ ก็เป็นภาพศิลปได้ ศิลปแห่งการสอนก็มีหลายท่าหลายทาง เช่น ปฏิบัติการสอน เลือกวิธีสอนและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ให้เข้ารูปเกี่ยวพันไปในทางศิลปมาใช้ในการสอนให้เกิดผลสมความมุ่งหมายเป็นอย่างดีเลิศ ก็เป็นศิลปแห่งการสอนได้อย่างหนึ่ง คำว่าสอนดีถ้ามองในทางศิลป สอนดีก็เป็นศิลปอีกอย่างหนึ่ง รวมความว่าศิลปแห่งการสอนเป็นของกว้างขวางมากแต่ต้องเป็นส่วนดีไม่ใช่ส่วนเลวจะดีเยียดเยี่ยมหรือไม่เยียดเยียมนั้น แล้วแต่ลักษณะกระทำของผู้ศึกษา ตามแต่สติปัญญาความคิดหรือปฏิบัติการต่างหาก

ที่เราว่าครูคนนั้นสอนดี คนนี้สอนไม่ดี แต่ถ้าเราตั้งใจสังเกตดูเราจะเห็นว่าการสอนของครูทั้งสองคนนั้นแตกต่างกัน และลักษณะการสอนดำเนินไปคนละทาง เช่น คนนี้สอนย้ำเน้นข้อความที่สอนตรงนี้ อีกคนหนึ่งย้ำเน้นที่อื่น แต่ที่ผู้ศึกษาได้รับความรู้เป็นอย่างดีเท่ากัน นี่ก็แสดงให้เห็นว่าศิลปของใครก็ของใครจะเอาอย่างกันไม่ได้ เพราะมิใช่

ลักษณะ ก ไก่ ข ไข่ บรรยายการสอนมีดังกล่าวนี้นักศึกษาสมควรที่จะคำนึงถึงความรู้หลาย ๆ อย่าง จะได้มีสติปัญญากว้างขวาง การศึกษาเป็นของสำคัญของมนุษยชาติ คนเราถ้ามีความรู้คับแคบไม่เป็นเครื่องช่วยตัวได้เพียงพอ มาสมัยปัจจุบันนี้ได้มีโครงการศึกษาขึ้นเป็นหลักกว้าง ๆ เพื่อให้ผู้ศึกษามีความรู้ได้หลายทางจะได้มีสติปัญญากว้างขวางเอาตัวรอดได้จนภายหลัง ซึ่งผัดกันกับการศึกษาของไทยสมัยเก่า อาจารย์บอกให้และทำตัวอย่างให้ดูศิษย์ก็ทำตามไป อ่านเขียนซ้ำ ๆ กันจนคล่องมือคล่องปากจำได้อาจารย์ก็จะต่อไปใหม่ วิธีสอนแบบนี้ก็มีประโยชน์อยู่บ้าง ศิษย์จำอะไรได้แม่นยำดี ส่วนเสียก็คือศิษย์ทำตามเพื่อ ๆ ไปโดยไม่เข้าใจอะไรเลย กว่าที่จะเข้าใจอะไรได้แต่ละอย่างก็เข้าทำนองว่าตรัสรู้เอาเองซ้ำเสียเวลามาก แต่อย่างไรก็ดีวิธีสอนอย่างบอกให้ในปัจจุบันนี้ก็ยังไม่เลิกใช้เพราะเป็นรากเงาของวิธีสอนแบบอื่น ๆ จึงเลิกใช้ไม่ได้ แต่ก็ได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขให้ดีขึ้น การสอนและการเรียนจึงได้เปลี่ยนแปลงเชยิบสูงขึ้นจากหลักเดิม ดังได้เห็นกันมาตามหลักศึกษาของการเรียน วิธีสอนอย่างบอกให้ใช้พอจะเข้าใจด้วยตนเองได้ แต่ไม่ใช่วิธีสอนที่ควรจะใช้บ่อยครั้ง เพราะไม่ล่วงเอาลักษณะอันเป็นตัวความรู้ออกมาตีแผ่ให้เห็นได้ ตามความคำนึงของผู้ศึกษามักชอบอย่างบอกก็มีมาก ความคิดชนิดนี้ถ้าผู้สอนชอบสอนวิธีบอกให้บ่อย ๆ นัก ผู้ศึกษาก็จะสะสมเอาความจำที่ไม่เข้าใจเข้าไว้มากต่อมาก ในที่สุดก็จะกลายเป็นคนเรียนแต่ไม่รู้ ลักษณะวิธีสอนอย่างบอกให้ ๆ เป็นวิธีสอนที่ใช้ได้ ต้องเพิ่มการแสดงตัวอย่างให้ดูและอธิบายประกอบด้วย คือสอนอย่างบอกให้แล้วแสดงตัวอย่างและอธิบายให้ฟังควบไปด้วยจึงจะได้ความรู้ที่ชัดเจน **วิธีสอนอย่างปรากฏ** วิธีสอนชนิดนี้ผู้ปรากฏคนเดียว ผู้เรียนนั่งฟังเฉย ๆ ไม่มีการโต้ตอบ จะเข้าใจหรือไม่เข้าใจผู้ปรากฏไม่รับรอง ส่วนบทประพันธ์ของผู้ปรากฏที่

ได้เตรียมมาเป็นบทปรากฏนั้น เป็นคำพูดให้ผู้ฟังเห็นจริง เป็นลักษณะปฏิบัติงานไม่ต่างกับวิธีสอนที่ชนิดอื่น ๆ ต่างกันแต่ผู้ปรากฏคนเดียว ต้องเป็นผู้สามารถเชี่ยวชาญจึงจะปฏิบัติได้ดี ชนิดนี้ใช้ได้แก่ผู้ศึกษาชั้นสูง เพราะมีความรู้เดิมมามากแล้ว ส่วนผู้ที่รู้น้อยได้ผลไม่เต็มที่ด้วยไม่มีโอกาสซักถามข้อความที่เคลือบคลุมสงสัยให้ได้ความกระจ่าง ฝ่ายผู้ปรากฏถึงจะเจตนาดีต่อผู้ฟัง ผู้ฟังก็ไม่ได้รับผลความกรุณานั้นบริบูรณ์สมดังประสงค์ ฉะนั้น ผู้ที่อ่อนความรู้มักเกิดความเบื่อหน่าย **วิธีสอนอย่างสนทนาโต้ตอบ** เป็นวิธีที่สะดวกแก่การศึกษาหมดข้อความที่เคลือบคลุมสงสัย ใช้ได้ทั่วไปเป็นหลักสำคัญของครูช่วยผู้ที่อ่อนความคิดให้ได้ผลของการเป็นไปให้เท่าเทียมกัน เช่นกับว่าครูจะบอกหรืออธิบายให้ศิษย์ฟัง กลับต้องหาเหตุผลใช้คำถามไล่เรียงจนศิษย์ค้นความจริงมาตอบได้ถูกต้อง วิธีสนทนาโต้ตอบมีส่วนดีอยู่มากเพราะได้คิดค้นหาความจริงด้วยตนเองได้มากกว่าที่จะรับเอาความจริงจากครู ความรู้ที่คิดค้นได้เองย่อมแจ่มแจ้งกว่าความรู้ที่ได้จากผู้อื่นบอกให้ เป็นวิธีฝึกฝนให้คนเป็นคนเจ้าความคิด เกิดความรู้กว้างขวางขึ้น รู้จักกำจัดข้อความต่าง ๆ ซักโยงไปถึงการตั้งกฎเกณฑ์อันเป็นหลักความรู้ได้ด้วยตนเอง (เป็นวิธีกล่อมเกลาคคนให้เป็นปราชญ์มากกว่าที่จะคอยฟังปราชญ์) เป็นวิธีตัดสินเสียคนไม่ให้เกิดความทะนงตนว่า “รู้อะไรมากพอแล้ว” เพราะถูกไล่เรียงไต่ถามสอบความรู้ให้อยู่ในความคิดว่า “ยังรู้อะไรน้อยนัก” **วิธีสอนอย่างพรรณนา** คำว่า พรรณนา แปลว่า เล่าความ ขยายความ วิธีสอนตามแบบนี้หมายความว่า จาระไนเรื่องหรือข้อความที่สอนให้ศิษย์ฟังอย่างละเอียดถี่ถ้วนคล้ายกับแบบปรากฏ มีหน้าที่อย่างไร มีธรรมดา ธรรมชาติเป็นอย่างไรใช้คำอธิบายชี้แจงทุกทางทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้ลึกแจ่มแจ้งขึ้นในใจ เป็นวิธีสอนมีทั้งอธิบายและแสดงอุทาหรณ์เปรียบเทียบแต่โดยมากครูต้องพูดคนเดียว

นักเรียนมีส่วนเกี่ยวข้องด้วยน้อยเป็นแต่ผู้ฟัง ประโยชน์ที่จะเกิดได้แก่ผู้เรียนคือต่อไปจะเป็นผู้ชอบสังเกตพิจารณาเป็นการขยายลักษณะให้กว้างขวางไปด้วยตนเอง ตามที่กล่าวมานี้ก็เป็นลักษณะวิธีการของประเพณีศิลปกรรม เพื่อที่จะให้ทรงจำข้อความเข้าใจในวิชาการ เช่น **วิธีสอน** คือ ทางเบื้องต้นท่ามกลางและบั้นปลาย **หลักการสอน** คือ ทางกฎเกณฑ์ แบบรูป **การบอก** บอกอย่างตรงไปตรงมาไม่มีกลเม็ด **การฝึก** หมายถึงกระทำทบทวนสิ่งที่เรียนมาแล้วซ้ำกันไป **การอบรม** ได้แก่ดัดแปลง ส่งเสริมปรับปรุง เพิ่มเติม **วิทยาแห่งการสอน** คือความรู้ที่ได้ศึกษา **ศิลปแห่งการสอน** การทำให้จิตตรพิสดาร **วิธีสอนอย่างปรารถนา** คือพูดคนเดียว **วิธีสอนอย่างสนทนาโต้ตอบ** คือ ได้ตอบกันระหว่างครูกับศิษย์ **วิธีสอนอย่างพรรณนา** แปลว่า เล่าความ ขยายความ จาระไนความ เหล่านี้เป็นต้น จะเกิดผลเต็มที่ก็ด้วยมีโอกาสฝึกฝนด้วยการรักชอบ รู้จักปฏิบัติการศึกษาจึงจะก้าว

ขึ้นไป การที่ได้กล่าวแนะนำและดัดเตือนขึ้นนี้ก็เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความคิดค้นหาให้หมายซึ่งลงไปถึงความละเอียดถี่ถ้วน ทั้งเทียบข้อความให้ชาวกระจ่าง ให้ความรู้ใหม่คลุกเคล้ากับความรู้เก่าเกี่ยวพันเป็นลำดับเดียวกัน การบอกแยกแยะให้เห็นเป็นส่วน ๆ โดยชัดเจนให้เห็นว่าไหนเป็นส่วนสำคัญ เมื่อรวบรวมกันเข้าก็เป็นกลุ่มเป็นก้อนจึงเป็นใจความสำคัญของผู้ที่ได้ศึกษาให้ได้รับความว่องไวถ้อยเดียว

ข้อสำคัญของการศึกษาอีกอย่าง ก็คือการรู้จักพิจารณาหาแบบแผนสะสม หมั่นเทียบศิลปวัตถุที่เป็นชิ้นเป็นอัน เป็นการเผยแพร่ปัญญาให้รู้แจ้งเห็นจริงเป็นอย่างดี เท่ากับลงทุนหากำไรให้เป็นหลักเกี่ยวเนื่องกับการเรียนให้เป็นคู่เคียงกันไป ความรู้จึงจะว่องไวแตกฉานได้พืชผลสมความประสงค์